

e fronten
de shako
e nemen.
der geval
ragen wij
actie van

erklaring,
t.

t van zijn
val wordt
in slechts
zen.
staan, dat
een ver-
t ze naar
schenkt?
zou naar
deze on-

dit schrijf
nog nader
te manier,
bejegend,
in bealiet-
zal hem
Jeref. ker-

gedragen?
van de ge-
d, hoeveel
agen voor

f 5.000.000

f 112.000

f 333.000

f 5.745.000

f 2.750.000

f 140.000

f 8.935.000

ig toe:

men we
ag aan de
in natuur-
ar te be-
Maar al
zullen de
stiek had,
dan mag
digheid in
eden onzer
igt hieraf,
ordt bage-

of. Cramer.
in Ov." iets
aartoe was

ramer van
aanval op
Zwolle ge-
d de orde

dat hij de
et Christe-
eest, vindt
briffrifiek,
te Schrift-
le kinderen
zoals de
Woord van
christen
zijn in den

eren mag,
onderzoek
der bijbel-
de dunken,
die critiek
teert, alsof
meer dis-

arde mill-
baar werd
st, dat dood
van eenige
Vetenschap-
dbeeld van
oudbaar is.
id-semifisch
ekt is, dat
zijn en ge-
nders", dat
lament niet
zoo zouden
ort kunnen

g wat te op-

dingen dan
ringen stil-
at ik maar
staat vast",
erl zijn en
aders". Dat

wil dus zeggen, dat naar de meening van Prof. Cramer, Abraham, Izak en Jacob nooit hebben bestaan. Maar de geschiedenissen van de stammen Israëls zijn later voorgesteld als geschiedenissen van gefingeerde personen, aan wie de namen Abraham enz. gegeven zijn. Dat staat nu wetenschappelijk vast. Altijd voor Dr Cramer. Want voor anderen niet.

Onder die anderen, die heelemaal niet vast zien staan, wat voor prof. Cramer al een nitgemaakte zaak is, noemt dr Bouma prof. Böhl. Die is ook ethisch, maar:

Van deze door Prof. Cramer gedeelde meening zegt hij: „Deze bewering is verkeerd. ... Abraham, Izak, Jacob en Jozef zijn historische figuren. ... Reeds het feit, dat de Israëlieten een vóór-Mozaische tijdperk in hun geschiedenis veronderstelden, pleit voor de geloofwaardigheid van deze geschiedenis. De meening, dat men de aartsvaders zou hebben verzonnen, om Israëls recht op het „land der belofte" te bewijzen, gaat niet op. Want in dat geval zouden de verhalen van Genesis er geheel anders uit moeten zien. ... Juist de ongunstige trekken in het karakter in de armelijke trekken in het leven der patriarchen kunnen niet verzonnen zijn."

Het is dus een troost voor onze christelijke onderwijzers, die het nog wat te kwaad mochten hebben met prof. Cramer, dat ook prof. Böhl in de oogen van prof. Cramer niet voldoet aan de eischen, die men een christelijk onderwijzer zou moeten stellen.

Dr Bouma besluit:

Een brochure als van Dr Cramer zegt voor ieder, die wel eens wat anders heeft gelezen, weinig of niets met al zijn stoupe beweringen, waarvoor het bewijs niet te leveren zal zijn. Maar voor iemand, die nooit van deze dingen heeft gehoord, is zulk een boekje ontzaglijk gevaarlijk.

Over den heer J. H. Kok.

De „Nieuwe Rot. Crt." heeft in de rubriek „Onder de Menschen" telkens ook interviews met uitgevers opgenomen. Ook een onzer uitgevers, de heer J. H. Kok te Kampen, werd onlangs in een vraaggesprek ter sprake gebracht. Interessant is te lezen, hoe de heer Kok indertijd in Leiden begon:

Ik heb dus mijn zaak zelf opgebouwd. Ik ben van niets af en met niets begonnen op het zoo moeilijk te ontginnen gebied van het uitgeverijvak. En alle denkbare bezwaren heb ik dan ook moeten overwinnen. Want ik stam bovendien heelemaal niet uit een familie van boekverkoopers. Mijn vader was predikant. Ik was de jongste van tien kinderen, en na vader's dood bleef moeder met de zorgen voor acht jongens en meisjes alleen staan. Maar zij was een begaafde, zeldzaam wilskrachtige vrouw. En als ik in het leven wat bereikt heb, dank ik het wel aan haar voorbeeld, aan haar verstandige lessen.

Wonderlijke in mij was, dat ik van kind af een niet te temmen zin voor den boekhandel had. Als schooljongen al scharrelde ik rond op de markt om voor 'n prikje oude boeken te koop, die ik dan aan mijn broers en verdere familieleden, soms zelfs aan mijn onderwijzers, met een zoet winstje verkwaasde. Voor het plan om mij te laten studeren voelde ik dus niets, ik wilde en ik zou boekhandelaar worden. Daar-aan heb ik nooit getwijfeld.

Zoo maakte ik twee jaar na vader's dood een begin. Wij woonden in Leiden, ik had op een advertentie geschreven en daardoor werd ik jongste bediende bij den uitgever Sijthoff, op een salaris van 75 cent in de week. Ik ben er twee jaar gebleven. Die leertijd heeft mijn verdere levensbaan afgebakend. Den opzet van dit bedrijf heb ik altijd voor oogen gehouden, en aan den ouden heer A. W. Sijthoff bewaar ik de aangenaamste herinneringen.

Na een overzicht van de ontwikkeling der zaak tot haar tegenwoordige hoogte, is dit het besluit:

Mijn spreken en schrijven heb ik geleidelijk beperkt, om der wille van mijn bedrijf. Want daar zit, voor ons menschen, meer in dan enkel handelszin. Dat is, in een zaak als de mijne, mee uitvloei van mijn levensbeschouwing. Want op mijn wijze wil ik de waarheid hier mee dienen. En nooit gaat er dus hier iets uit, wat in strijd is met mijn geloofsovertuiging. Dit wil niet zeggen, dat ik alleen kerkelijk gereformeerde boeken uitgeef, maar wel uitsluitend gereformeerde boeken, trouw aan de lijfspraak van mijn firma „Ik Houd Koers". En dat doe ik met liefde, al moet er soms gelid bij. Ik spaar geen moeite voor een mooie uitgave, waarvan ik meen, dat ze ten zegen kan strekken, ook al weet ik voornit: dat kost geld. En per slot heb ik in zulk werk veel meer plezier, dan in uitgaven alleen om veel geld aan te verdienen.

Ons christelijk volk mag zijn uitgevers wel in eere houden. Voor het christelijk volksdeel, en dus voor heel ons volk, heeft de heer Kok meer gedaan dan menig een, die bij zijn leven met een ordeteeken, of bij zijn dood met een lijkpredikatie werd geëerd. Er zit stijl in dit levenswerk, stijl en geloof.

Nog eens: „oud-gereformeerden en ethischen".

In vervolg op wat ik verleden week citeerde van dr Kraan te Vlaardingen, die verwantschap aanwees tusschen de „oud-gereformeerde" kringen en de ethischen, geef ik thans zijn parallel tusschen den „ethischen" en den „zwaren" dominee. Ze hebben veel verschil, en toch overeenkomst, zegt dr K.:

De ethische dominee is in den regel meer cultuur-mensch, kind van de 20ste eeuw, terwijl de zware over het moderne leven bij voorkeur kwaad spreekt en tot in zijn kleeding toe een voorbij-gegane tijd vast houden wil. De eerste heeft een groot vertrouwen in den mensch en doet telkens een beroep op het goede dat in het menschelijke hart nog sluimeren zou. De tweede oordeelt over zijn gehoor veel slechter. Hij waarschuwt hen: hij

wijst hen ook wel op God, die machtig is, ze te bekeeren; hij bidt zelfs nog voor hen, dat God hen de oogen opene. In het gunstigste geval spreekt hij een goed woord van den bereidwilligen Zaligmaker. Maar juist dat hij niets meer zegt en ook niets anders heeft laten vooraf gaan, bewijst dat hij in beginsel denzelfden weg gaat als de ethische prediker. Want beiden zijn nalatig om het recht Gods voorop te stellen en om in de erger of minder erg geachte verlorenheid van den mensch allereerst het schuld-moment te ontdekken. Den mensch wegwerpend of hem min-of-meer streelend, handhaven zij geen van beiden de rechten Gods op hem.

Dit alles heeft nitaraad ook invloed op kerkbeschouwing en sacramentspraktijk. Omdat ze beiden het zwaartpunt leggen in de bevinding of geestelijke ervaring, kunnen ze heiden als broeders en zusters in den Heere alleen begroeten hen, in wie men dezelfde ervaring terug gevonden heeft.

Na merkt de optimistische ethische deze overeenkomst spoedig op. Zijn kerk is ruim en hij kan ook gemakkelijk in andere godsdienstige kringen de Kerk van Christus waardeeren. De pessimistische onderstroomer vindt de echte, dat is zijn bevinding slechts bij enkelingen, de zeldzame uitzonderingen; weder. Zijn gemeente is dan ook klein en buiten zijn enge muren onderscheidt hij ongeveer nergens elders de Kerk van Christus meer. Afscheiding en in al kleiner kring zich terug trekken komt bij hem herhaaldelijk voor. Maar met dit al blijft de verwantschap; want zij beiden beoordeelen wat en waar de kerk is niet naar de regels der Schrift, maar naar den maatstaf van hun eigen bevinding.

Een toepassing geeft dr Kraan in zijn artikel ook:

Eenzijdig is het dan ook op z'n minst, het ethische gevaar slechts in één richting te zoeken. De verethiseering van ons Gereformeerd leven dreigt ons van t w e e kanten en ik zou nog niet durven zeggen van welke van beide het meest. We hebben naar twee zijden front te maken en te staan naar een geloofspraktijk, zooals deze in de officiële belijdenisschriften en formulieren der kerk nitesproken ligt.

Dit geeft vastheid aan het zieleleven.

Dit kweekt een heldengezicht, dat tot groote dingen in staat is.

Dit oordeel klopt vrijwel met wat ik de vorige week als iemands meening aanhaalde.

Het ontstaan der Statenvertaling.

In het „Algemeen Weekbl. v. Chr.dom en Cultuur" wordt nog iets in herinnering gebracht van de moeilijkheden, waarvoor „de vaders" stonden, toen zij de Statenvertaling hadden verordeneerd:

Het gewichtigste was het besluit, dat men zich niet zou beperken tot het verbeteren der bestaande vertaling, maar opnieuw uit den grondtekst zou vertalen. Toch heeft de Synode de volledige uitvoering niet aangevuld. Want aanstonds koerde zij halverwege tot 't eerst verworpen standpunt terug door te bepalen, dat uit de oude vertaling al datgene behouden moest blijven, wat zonder hinder voor de waarheid en voor de zuiverheid en den aard der Nederduitsche taal dienstig kon zijn, bepaaldelijk in de historische boeken. Principieel stelde de Synode zich dus tegenover hem, die van geen nieuwe vertaling wilden weten, maar voor de praktijk zocht zij naar een compromis. Als reden wordt uitdrukkelijk opgegeven, dat men ergernis wilde vermijden. Men had ook kunnen zeggen, het geven van voedsel aan nieuww trist. De tegenstanders toch lieten zich heftig genoeg uit, spraken er van, dat een nieuwe vertaling „ergerlijk en aanstootelijk" was en achroomden niet argumenten te gebruiken als b.v. dit, dat spot-tend gevraagd werd, of hun vaders, die bij de vorige overzetting wel en recht geleefd hadden, niet zalig waren geworden! Geen wonder, dat de Synode de opgewonden geinoederen wilde ontzien, en b.v. ook uit de gedrukte Handelingen weglief wat in de geschreevene voorkomt, dat een nieuwe vertaling noodig geoordeeld werd „vanwege de talloze fouten, waarvan de oude vertaling wemelt!" Dit scheen meer te zijn dan de tegenstanders konden dragen!

Met deze herinnering is niet alles gezegd. Wel kan men eruit afleiden, dat een noodzakelijk werk niet mag wachten op de adhaesiebetuiging van wie er het meest profijt van hebben. Want die betuiging komt altijd na de deugd, gelijk het berouw na de zonde, als er tenminste wat van komt.

„De God der wrake"; de „sensationele ontdekking" van „Het Vaderland".

„Het Vaderland" schreef over „sensatie". Dan moet men altijd voorzichtig worden. Men leze:

De Hongaarsche Bijbelvorschier Benjamin Donath heeft een sensationele ontdekking gedaan. Donath, die 50 jaar van zijn leven aan de studie der Heilige Schrift heeft gewijd en den Hebreuwschen oortekst en den tekst van het Targum met de oud-Grieksche Septuaginta en de Latijnsche Vulgata heeft vergeleken, heeft daarbij vastgesteld, dat de „God der wrake, die de zonden der vaders aan de kinderen straft", op een foutieve vertaling van den Hebreuwschen oortekst berust.

Hoe dan volgens de „sensationele ontdekking" de vertaling hiden moet, leert „Het Vaderland".

Volgens de zeer nauwkeurige Grieksche Septuaginta uit den tijd zelf en 't nog nauwkeuriger Arameesche Targum luidt deze passus, woordelijk vertaald, aldus: „Gij, die vergeeft alle dwalingen, zonden en misdaden en al scheldt Gij al den zondaar niet geheel vrij (niet geheel kunt vrijspreeken), zoo gedenkt Gij de zonden der vaders, terwijl gij ze als verzachting ten gunste van de ten gevolge van de zonden der vaders zondig geworden kinderen in rekening brengt".

Al vindt „Het Vaderland" de ontdekking sensationeel, het blad heeft toch maar niet de moeite genomen, om, door den bijbel even na te slaan, zich te hoeden voor de foutieve verschrijving, die het blijkbaar overnam, toen men van Ex. 34: 7 maakte: Ex. 39: 7:

Donath wees er op, dat Exodus XXXIX: 7 uit de Grieksche Septuaginta slechts aldus kan worden vertaald: „God is zoo vol goedheid en barmhartigheid", dat hij niet alleen de dwalingen, zonden en misdaden vergeeft, maar, al spreekt hij ook den zondaar niet vrij, toch verzachtende omstandigheden zoekt, als ijerige (niet ijerzuchtige), alles ter harte nemende God en dat hij de zonden der vaders als eigenlijk veroorzaken der zonden der kinderen als verzachtende omstandigheden beschouwt bij het vellen van het oordeel over het juist ten gevolge van de zonden des vaders zondig geworden kind".

Donath zou voortz meenen, dat het een plicht is van het Jodendom en alle Bijbelverwerders, met alle middelen der wetenschap de verbetering van deze on-t-zettende vergissing na te streven, opdat de naam van Jehova, de God van het Oude Testament, hersteld worde in zijn zuiverheid.

„Ontzettende vergissing".

Hoe prof. Ohlbank over die „ontzettende vergissing" alsmede de „sensationele ontdekking" oordeelt, leert het „Alg. Wkbl. v. Chr.dom en Cultuur":

Ik weet niet wat ik er van denken moet. Ik weet niet of Donath een ontestamenticus is, en dus tot oordeelen bevoegd. Zoo ja, dan is er op de een of andere manier een mystificatie in het spel of het heele geval is een misplaatste grap.

In de bovengenoemde teksten is niets te lezen van wat Donath er in lezen wil. Ook de Grieksche vertaling geeft hij volkomen onjuist weer. Of men in dat „bezoeken van de ongerechtigden der vaders aan de kinderen" een „God der wrake" wil zien, is tot daaraan toe. Maar het staat er nu eenmaal, en Donaths „ontdekking" is mal-ligheid. Er valt in de bedoelde teksten niets meer te „ontdekken". De Hebr. tekst is volkomen duidelijk en reeds in de Statenvertaling juist weergegeven.

Het zou met meer sensatiën van „Het Vaderland" dien kant opgaan, als men zijn theologische ontdekkingen eens wilde toetsen aan nuchter onderzoek.

BOEKBESPREKING.

„Het Protestantisme", door Dr J. Severijn. Kampen. — J. H. Kok.

Dit boek is geschreven in het Severijnsch.

Een taal, waarvan noch een spraakkunst, noch een woordenboek bestaat.

Het beweegt zich in een lijn, welke parallel loopt aan die der Tachtigers, insover het allerindividueelste expressie geeft aan allerindividueelste denking.

Nu is dit Severijnsch wel aan te leeren, omdat er in dit werk ook duidelijke gedeelten voorkomen, welke den sleutel bevatten voor het onduidelijke.

Echter zal niet dit aanleeren wel zooveel tijd gemoeld zijn, dat men zich even vlug kan bekwamen in het Arabisch, wat velen misschien wel zoo profijtlijk zal toeschijnen.

Ter verontschuldiging van den auteur diene, dat er in den laatste tijd in ons land wel meer boeken in een zels voor den wetenschappelijk ontwikkelde overstaanbare taal zijn verschenen.

Men heeft hier waarschijnlijk met een manie te doen. Indien Dr Severijn had bedoeld hierop een persiflage te leveren, zou hij uitnemend zijn geslaagd.

Doch terwijl sommige van die andere schriften den indruk wekken door een onverstaanbare termen-combinatie zekere armoede aan gedachten te willen bedekken, is dat bij Dr Severijn allermint het geval.

In de duidelijke deelen van zijn boek wordt men getroffen door bepaald mooie ideeën, al is er ook soms een fantastisch element in (ik denk hier b.v. aan de hoop-slang op blz. 140).

Daardoor krijgt men een inzicht in zijn kunnen.

Dankbaar waardeeren wij ook, dat hij met beide voeten staat op den bodem van Assen, d.w.z. op den bodem onzer belijdenis.

Waar hij in zijn „Voorwoord" (!) afzonderlijke studien over verschillende theologische vraagstukken belooft, verwachten wij veel van hem, mits hij in een gangbare taal schrijft, welke waarlijk niet aan vreemde woorden behoeft gespeend te zijn.

„Jaarboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland 1927", onder Redactie van de Predikanten G. Doekes en J. C. Rullmann.

Goes. — Oosterbaan & le Cointre.

In de 10 jaren van zijn bestaan heeft dit jaarboek zich steeds meer geperfectioneerd.

De opgaven uit de kerken zijn meer reëel, dan ze vroeger waren, hoewel hier en daar nog wel verbetering valt aan te brengen. Dat is echter de schuld van het Jaarboek niet, maar van die kerken, die de verdenking op zich vestigen, dat hun kerkelijk bureau nog niet secuur functioneert.

Onze verlanglijst ten opzichte van dit Jaarboek wordt steeds kleiner.

Leggen we het naast Van Alphen's Handboek, dan zouden wij niet gaarne willen, dat het den omvang van dit laatste verkreeg.

En dat zou er op uitloopen, wanneer wij onzen zin kregen, dat uitgebreider statistiek over onze kerken werd gegeven. Dan zou het zijn gemakkelijke bruikbaarheid verliezen.

Niettemin blijft het wenschelijk, dat wij een uitvoerige statistiek bekomen. Maar die zou dan in een aparte uitgave moeten verschijnen.

Kan deze uitgoversfirma daartoe niet het initiatief nemen?

Wat wel breder kon worden verzorgd is de rubriek: Buitenlandsche Kerken. Met een 10 bladzijden meer ware hier heel wat uit te richten.

Het Jaaroverzicht van Dr Rullmann is als altijd interessant. Hebben we echter jaren achtereen op het sub-jektieve element in die overzichten gewezen — wat hier toch kontribande moest zijn — ditmaal is het niet erger, maar ook niet beter. Hij geeft sommige dingen te veel re-lief, terwijl hij andere, welker vermelding tegenwicht zou